

ઘોરણુ : 12

ગુજરાતી

પાઠ : 13

મા'ત્માન માણસ

સ્વાધ્યાય

પ્રશ્ન 1. નીચેના પ્રશ્નોના એક-એક વાક્યમાં ઉત્તર લખો :

(1) મણિભાઈને શી શિક્ષા થયેલી?

➤ મણિભાઈને જેલની શિક્ષા થયેલી.

(2) શા કારણે સરકારે મણિભાઈને છોડી મૂક્યો?

➤ મિશબાઈનું શરીર દુબળું પડી ગયું હતું એટલે જો વધારે જેલમાં રાખશે, તો એની ઠાડકી જ બહાર નીકળશે એવા ડરથી સરકારે જ્ય મારીને મણિભાઈને છોડી મૂક્યા.

(3) હદ્યપરિવર્તન કરવા મણિભાઈ શો પ્રયત્ન કરતા?

➤ હદ્યપરિવર્તન કરવા મણિભાઈ ઉપવાસ કરતો અને એમનાથી ઉંમરે મોટા, વિદ્ધાન અને ગાંધીજીનું પડખું સેવેલા જેલસાથીઓની પાસે જઈને એમની શાંત વાણી સાંભળતો.

(4) હીરાને કયો શોખ હતો?

➤ હીરાને ઘરેણાં પહેરવાનો બેહદ શોખ હતો.

(5) મણિલાઈએ ગાંધીજીને શો પ્રશ્ન કરેલો?

➤ મણિલાઈએ ગાંધીબાપુના આશ્રમમાં જઈને ગાંધીજીને એ પ્રશ્ન કરેલો, "આવું કેવું કે હું મૂંગે મોંએ ગાળ ખાઈ લઉં તો જ ભારતમાતા આજાએ થાય?"

(6) મણિલાઈનું રસ્તામાં સ્વાગત કોણે અને શી રીતે કર્યું?

➤ મણિલાઈનું રસ્તામાં બે-ચાર ફૂતરાઓએ પહેલાં ભસીને અને પછી પૂછડી હલાવીને સ્વાગત કર્યું.

પ્રશ્ન 2. નીચેના પ્રશ્નોના બે – ત્રણ વાક્યમાં ઉત્તર લખો :

(1) ઘરે જતાં મણિભાઈએ શી વિમાસણ અનુભવી?

➤ ઘરે જતા જ મણિભાઈએ પાટ પર કોઈને બેઠેલા જોયા
નહિ. એને ચિંતા થઈ કે કોઈ માંદાસાજ તો નહિ હોય ?
ધક ધક થતા કાળજે ઘર આગળ ઊભા રહ્યા ત્યાં તો કદી
બંધ ન રહેતું ડેલીનું ભારેખમ ખીલા જડેલું કમાડ કિયૂડ
કિયૂડ કરતું બંધ થઈ એણે ભારેખમ સાંકળ ખખડાવી.

કોઈ બોલ્યું નહિ. એણે કરી જરા જોરથી ઘઘડવી.
સામેના ઘરની ઉપલી મેડીની બારીઓ ખૂલી અને
પાછી ધડધાડ વસાઈ ગઈ. કંઈક છે એવું લાગતાં
મળિબાઈએ મન વિમાસણ અનુભવી.

(2) હીરાને જોઈ મણિભાઈએ શું આશર્ય અનુભવ્યું?

➤ હીરાએ અંગ પર ખાઈની જડી, દોઢવેલી સાડી
પહેરી હતી. દાંગનાની શોષીન હીરાના દેણ પર
એક પણ દાંગનો નહોતો હીરાનું આ રૂપ જોઈને
મણિભાઈએ આશર્ય અનુભવ્યું.

(3) હીરાએ આપટ મારી મણિબાઈને ક્યું સત્ય સમજાવ્યું?

➤ મણિબાઈએ ભાગોળેથી લીધેલાં બીડી-બાકસ કાઢ્યાં. એ દીવાસળી પેટાવવા ગયા ત્યાં તો હીરાએ એના હાથ પર આપટ મારી અને એ સત્ય સમજાવ્યું કે મા'ત્માના માણસ થઈને બીડી પીવાય નહિ, મા'હાત્માના માણસને આ શોભે નહિ.

(4) હીરા શાથી બદલાઈ ગયેલી?

- મણિલાઈ આજાદીની ચળવળમાં જોડાતાં એને જેલમાં જવું પડ્યું હતું. એની ગેરહાજરીમાં એના બાપની જોહુકમી વધી ગઈ. એની મા વિરોધ કરતી, પણ એમાં કંઈ દમ નહોતો. હીરાના પિયરિયાનું વલણ પણ બદલાઈ ગયું હતું. આથી પતિના નિર્ણયને સાથ આપવા હીરાએ તરત જ સાહસિક નિર્ણય લીધો અને સુંદરણા એકલી ઘર માંડીને રહી.

પ્રશ્ન 3. નીચેના પ્રશ્નોના સવિસ્તાર ઉત્તર લખો :

- (1) ઘર તરફ જતાં મણિભાઈનું મનોમંથન આલેખો.
- ઘર તરફ જતાં મણિભાઈ વિચારતો હતો કે તેનું શરીર દુબળું પડી જવાથી સરકારે તેને જ્ઞ મારીને છોડ્યો છે. કંઈ પોતે માઝી માર્ગને નથી છુટ્યો. વધારે ખેંચશે તો એની ગાઠી જ નીકળશે એવો ડર સરકારને ન લાગ્યો હોત તો એને હજુ ન છોડ્યો હોત.

હજુ એ ચક્કી પીસતો હેત, દંડુકાના માર
ખાતો હેત, કંકરીવાળા રોટલા તરછોડીને ઉલો થઈ
જતો હેત અને એ માટે નવી નવી શિક્ષા સહેવી પડી
હેત. એ બધાની એને એટલી પરવા નહોતી, પણ
તેનાથી ગાજ સહેવાતી નહોતી. નાનપણાથી જ તેનો
એવો સ્વભાવ હતો કે ક્રોછ તોણડાઈથી બોલે તો તેનું
લોહી ઉકળી ઉઠતું.

એમાં તો તેમણે એક વાર માસ્તરના માથામાં
સ્લેટ મારીને શાળા છોડી દીઘેલી. ત્રિભોવન વાણિયાની
નોકરી પણ છોડી દીઘેલી. જિગરજાન મિત્રને મોંચેથી
પણ ગાળ ન સંબળનારા આ મિશબાઈને જેલમાં બે
ટકાના વોર્ડરો વારેધડીએ ધમકાવતા અને ગાળ દેતા એ
તેમનાથી સહન થતું નહોતું.

(2) 'મા'ત્માના માણસ' શીર્ષકની યથાર્થતા ચર્ચો.

➤ મહાત્મા ગાંધી સાચે ભારતની આઝાઈની ચળવળમાં અનેક સાશીદારો જોડાયા હતા અને તેમણે જેલવાસ ભોગવ્યો હતો. એમાંના એક મણિબાઈના જેલવાસના અનુભવોને લેખિકાએ અહીં મા'ત્માના માણસ નવલિકામાં વર્ણવ્યા છે.

એમાંથી એ સમયે સ્વાતંત્ર્યવીરોને જેલમાં કેવાં કેવાં દુઃખો
સહેવાં પડતાં તેનો અંદાજ આવે છે, પણ જેલવાસ દરમિયાન
તેમનામાં કેવું પરિવર્તન આવે છે. તેનું ઉત્તમ ઉદાહરણ આ
નવલિકાનો નાયક મણિભાઈ છે. અધૂરો અભ્યાસ છોડીને
આઝાદીની ચળવળમાં જોડાયો, પણ જેલમાં ધમકી, માર અને
ગાળો સાંભળીને એનું શરીર કાબૂમાં ન રહેતું ત્યારે એનાથી
ઉંમરમાં મોટા, વિદ્ધાન અને ગાંધીજીનું પડખું સેવેલા
જેલવાસીઓની સંગતમાં એને શાંતિ મળતી.

મણિબાઈ જેલમાંથી છુટી પોતાને વતન જતાં એને
નથી પિતા તરફથી કે ગામના લોકો તરફથી આવકાર
મળતો, પણ ઘરેણાંની શોખીન એની પત્નીએ એને સાથ
આપ્યો. જેલમાંથી છુટીને સુંદરણામાં રહેતી ઘરેણાં
વગરની ખાઈની જડી, દોઢવેલી સાડીમાં પતિકૃતા પત્ની
હીરાને જોતાં 'જ્યાં તમે ત્યાં હું' પત્નીના શબ્દો સાંભળી
મણિબાઈ દંગ થઈ જાય છે.

મણિબાઈની ગાંધીનિષ્ઠા અને એમની પત્નીની
પતિનિષ્ઠાના દ્વૈતમાંથી રચાવેલો એક અનોખો એકાત્મભાવ
એ મહાત્મા ગાંધીનો પ્રભાવ દર્શાવે છે. જેલજીવનમાં
રાજકીય પજવણી અને કુટુંબજીવનની સામાજિક
વિટંબણાઓને સહીને તટસ્થભાવે ભારતમાતાની આજાદી
માટે જીવનને હોડમાં મૂકેલા સ્વાતંત્ર્યવીરોની ઝંખી તો
કરાવે છે, પણ એની પાછળ મહાત્મા ગાંધીનું અદભુત
વ્યક્તિત્વ જ કારણભૂત છે.

એ દ્રષ્ટિએ જોતાં આ તમામ સ્વાતંત્ર્યવીરો
‘મા’ત્માના માણસ’ જ છ. એ રીતે ‘મા’ત્માના માણસ’ શીર્ષક
યથાર્થ ઠરે છ.

(3) સત્યાગ્રહી મદ્દિલાઈનો અનુભવ તમારા શબ્દોમાં વર્ણવો.

- સત્યાગ્રહી મદ્દિલાઈ રાષ્ટ્રીયતાના જીવાળમાં જોડાતાં
તેમને જેલમાં જવું પડ્યું હતું. ત્યાં તેને ચક્કી પીસવી
પડતી. દંડકાનો માર ખાવો પડતો. એ કંકરીવાળા
રોટલાને તો તરછોડી જ નાખતો. આથી એને નવી
નવી શિક્ષા સહેવી પડતી.

જેલમાં જ્યારે એનું શરીર કાબૂમાં ન હતું ત્યારે તેનાથી
સત્યાગ્રહીની આચારસંહિતાનું પાલન ન થતું.
એના પરિતાપદ્વપે એ ઉપવાસ કરતો. એનાથી ઉંમરમાં મોટા,
વિદ્ધાન અને ગાંધીજીનું પડખું સેવેલા કેદીઓ પાસે જઈ
એમની શાંત વાણી સાંભળતો અને લજવાતો. એણે ઘણી વાર
નિર્ણય કરેલો કે તે ફરી વારે આવું નિઃ થવા છે, પણ ગાઢ
સાંભળતાં જ એણે પ્રયત્નપૂર્વક કેળવેલી અહિંસાનું પાલન થતું
નહિ.

એણે જેલની મુદત પૂરી થતાં પોતાને વતન પહોંચી
ખેતરમાં કામ કરવાની અભિલાષા રાખી હતી, છતાં કંઈ
ગતાગમ ન ધરાવતા માણિબાઈને હાશે કંઇક એવું થઈ
જતું જે સરકારને ગમતું નહિ, અને સત્યાગ્રહીઓને પણ
ગમતું નહિ. પરિણામે માણિબાઈ સરકારના કર્મચારીઓનો
માર ખાતો અને એને એના મુદુભાષી સાથીદારોનો ઠપકો
પણ ખમવો પડતો.

એક વાર એને ગાંધીજીના આશ્રમમાં જઈને પૂછતું
હતું કે એવું કેવું કે એ મૂંગે મોંચે ગાળ ખાઈ લે, તો જ
ભારતમાતા આજાદ થાય? આ વાત એને સમજાતી
નહોતી; પરંતુ જેલવાસ દરમિયાન એના સુશિક્ષિત
ભાઈબંધોની મદદથી એ ટીક ટીક ભણી શક્યો હતો. અનેક
ચોપડીઓના વાંચનથી એના જીવનમાં જ્ઞાનરૂપી અજવાણું
પથરાયું હતું. મણિભાઈને પોતાનામાં પરિવર્તન દેખાતું હતું.

Thanks

For watching